

## פרק שבועת העדות

### הקדמה לפרק שבועת העדות

עד כה עסקה המסכת בדיני שבועות ביטוי שנשבע האדם, ועתה מתחילה המסכת לעסוק בדיני שבועת העדות, שיש בה חידוש של "השבעה", שמשביע האדם את חברו, כאשר הוא תובע ממנו שיבוא ויעיד עבורו את העדות שהוא יודע לטובתו, ויכול להשביעו על כך, ולומר לו: משביעני עליך, שתבוא ותעידני!

"השבעה" זו יש לה תוקף, והיא מחייבת "קרבת שבועת העדות" את מי שמתכחש לה, גם אם לא נשבע העד, אלא רק כפר בתביעה להעיד, באומרו שאינו יודע לו עדות.

החידוש של התורה, שיש כח בידי האדם לתבוע את חברו בלשון השבעה, ואם ישקר חברו ויכפור בתביעה שנאמרה בלשון השבעה, יתחייב הלה בקרבן שבועה מיוחד [שאינו הקרבן הרגיל על שבועת שקר!], נאמרה רק בשני מקומות: בשבועת העדות, כמו שהתבאר. ובשבועת הפקדון, הנלמדת משבועת העדות בגזירה שוה, שיכול אדם לתבוע את חברו ממון שהפקיד אצלו, או כל

חוב שהוא חייב לו, בהשבעה, ואומר לו: משביעך אני שהפקדתי בידך ממון! ואם הלה משקר, וכופר ואומר: אין לך בידי ממון! חייב על כך "קרבת שבועת הפקדון", על אף שהלה לא נשבע, אלא רק כפר בתביעת הממון שנאמרה על ידי התובע בלשון השבעה.<sup>(1)</sup>

המקור לשבועת העדות הוא מדברי הכתוב בפרשת ויקרא [ה א] "נפש כי תחטא, ושמעה קול אלה, והוא עד, או ראה, או ידע. אם לוא יגיד — ונשא עונו".

ומבארים חז"ל, ששמיעת קול האלה, משמעותה היא, שיכול אדם לתבוע את חברו שיבוא ויעיד לטובתו על ידי השמעת "קול אלה" כנגדו, שמשמעותה היא "השבעה", שתובע את חברו בלשון השבעה, והיינו, שתחול עליו חומרת ההשבעה, באם יכפור ויאמר שאינו יודע לו עדות.<sup>(2)</sup>

### מתניתין:

**שבועת העדות**, שמשביע התובע מחברו

ההשבעה.  
ב. כתב קצות החושן בסימן צו ג, שמהות ההשבעה היא שיבואו ויעידוהו, ואינו יכול להשביעם שאין הם יודעים לו עדות. אך מדברי הרבה ראשונים כאן מוכח שהשבעה היא שאינו יודע עדות.

כמו כן, נוטה הקצות לדעת הסמ"ע, שיכול

1. האם יכול ה"מושבע" להתחמק מלענות, ולשתוק, או שהשתיקה כשלעצמה נחשבת לכפירה, וחייב עליה קרבן, עיין לקמן [לא ב], בדברי רש"י והרמב"ן בסוף העמוד.

2. א. נחלקו הש"ך והסמ"ע בחו"מ סימן כח אם יכול הנתבע לומר שאינו מקבל עליו את

**להעיד.** להוציא מלך, שאינו מעיד משום כבודו [או להוציא משחק בקוביא שפסול להעיד מדרבנן].

ונהגת שבועת העדות בין **כפני בית דין** ובין **שלא בפני בית דין**.

כל זאת, כאשר העד נשבע את שבועת העדות **מפי עצמו**.

אבל, אם אינו נשבע בעצמו, אלא הוא מושבע **מפי אחרים**, שהשביעוהו שיבוא להעיד, והוא שיקר, וכפר, וטען שאינו יודע עדות,<sup>(3)</sup> אזי **אין חייבין** על אותה השבועה

עדות, לבוא ולהעיד בבית דין את הידוע לו. אם שיקר וכפר ואמר שאינו יודע לו עדות, חייב קרבן שבועת העדות, **נוהגת** —

**באנשים ולא בנשים**, משום שהנשים אינן כשרות להעיד.

**ברחוקין ולא בקרובין**. שאם היו העדים קרובים לבעלי הדין הרי הם פסולים להעיד.

**בכשרין, ולא בפסולין** להעיד, כמו גדול וכדומה.

**ואינה נוהגת** שבועת העדות **אלא בראויין**

הדבר שמושבע מפי אחרים אינו עובר על "לא תשבעו בשמי לשקר". ויתכן שכל איסורו הוא מכח הלאו של "לא תשקרו", הנלמד משבועת הפקדון.

ויש לדון על מה בא קרבן שבועת העדות, האם הוא בא לכפר על עבירה, ואם כן, מה היא העבירה [כשאינו נשבע בעצמו אלא מושבע מפי התובע], או שמא חייבה התורה את הקרבן על עצם כפירת העדות [בהשבעה שהשביעו חברו], בלי לייחס אותה לעבירה מסוימת.

התוס' במסכת ב"ק [נו א] כתבו שהחייב הוא רק במקום שיש מצוה להעיד, והוא כובש את חיובו להעיד בשבועה.

וחיוב זה הוא רק עם תובעו חברו לבוא ולהעיד עבורו, אבל אם אינו תובעו, אינו מצווה לבוא להעיד מצד חובת העדות, אלא רק מצד "לא תעמוד על דם רעך", שמכאן למדו הרמב"ם והחינוך שכל היכול להציל ממון חברו, כגון, שיכול לבוא ולהעיד עבורו בתביעת ממון, עובר בלאו זה, אבל על כך הוא אינו חייב קרבן שבועת העדות. שער המשפט [סימן כח]

ולגבי דיני נפשות מביאה הגמרא מיעוט מיוחד שאין חייבים עליהם קרבן שבועת העדות.

התובע ממון להשביע את הנתבע והלה אינו יכול לומר שאינו מקבל את ההשבעה. והבין החזון איש בדבריו, שההשבעה כולה נחשבת כמעשה התובע בלבד, ואין הכופר בתביעה הזאת נחשב כמי שנשבע בעצמו. ולכן אין הנתבע יכול לסרב לקבל על עצמו את ההשבעה, אלא חייב לענות עליה!

ואילו החזון איש סבור, שכפירת הנתבע בהשבעת התובע, מחשיבה אותו כמי שנשבע בעצמו, ולכן יכול הנתבע לסרב להשבעה, ולומר "איני מקבלה".

החזון איש מסתמך בכך על הש"ך דלעיל, והוכיח זאת גם מעצם העובדה שכופר הכל פטור, ואם נאמר שבשבועת הפקדון [הנלמדת משבועת העדות] נתנה התורה כח השבעה למי שתובע ממון מחברו, והלה חייב לקבל את ההשבעה, הרי בכל מקום שבו הנתבע יכפור בכל, ישיעו התובע בשבועת הפקדון.

וגם בספר אילת השחר, בכמה מקומות בפרק זה, דן בהרחבה בשאלה הזאת, שהיא ענין בסיסי בהבנת הפרק.

3. המשנה למלך ב"דרך מצוותיך" כתב, שפשוט

מפי אחרים עד שיכפרו בהן העדים בבית דין — דברי רבי מאיר.

וחכמים אומרים: בין אם נשבע העד מפי עצמו, ובין אם הוא הושבע מפי אחרים, אינן חייבין העדים עד שיכפרו בהן בבית דין?

וחייבין העדים קרבן שבועת העדות, בין על זדון השבועה, שהיו מזידים באופן מוחלט, בכך שידעו את האמת שכפירתם בשבועה היא בשקר, וגם ידעו את חומרת מעשיהם שהם מתחייבים בקרבן עולה ויורד. ובין על שגגתה, שלא ידעו את חומר הענין שמתחייבים בקרבן. אבל שגגה זו היתה ביחד עם זדון העדות, שידעו את העדות, ובכל זאת כפרו בשבועה ואמרו שאינם יודעים.

אבל, אינן חייבין בקרבן על שגגתה המוחלטת של שבועת העדות, כאשר הם שכחו מהעדות, ובשעה שנשבעו או הושבעו לבוא ולהעיד, הם היו סבורין באמת שאין הם יודעים את העדות, ולכן נשבעו שאינם יודעים.

ומה הן חייבין על זדון השבועה — קרבן עולה ויורד?

### גמרא:

דנה הגמרא: מנא הני מילי שאשה פסולה (4) להעיד?

דתנו רבנן: אמרה תורה [דברים יט] "על פי שני עדים או שלשה יקום דבר! כי יקום עד חמס באיש לענות בו סרה. ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה', לפני הכהנים והשופטים".

ודרשינן: "ועמדו שני האנשים" — בעדים הכתוב מדבר, ולא בבעלי הדין. שהרי לפני כן נאמר "כי יקום עד". וכיון שאמר הכתוב "אנשים" לגבי עדים, בא הכתוב ללמד שנשים אינן כשרות להעיד.

אתה אומר שהכתוב מדבר בעדים, או אינו אלא בבעלי דינין?

הפסול חייב קרבן שבועת העדות? רע"א בתשובותיו סימן קע"ט והשב שמעתתא [ז א] סוברים שיהיה פטור, וכן כתב הגר"ח [הלכות רוצח ט טו] שכך הוא פשוט דברי המשנה האומרת שנשים ופסולי עדות אין בהם קרבן שבועה, ומשמע שבכל ענין, ואפילו הם נאמנים לגבי ממון, הם פטורים, כי אין הם מתקבלים בתורת עדות אלא בתורת נאמנות.

וכתב רע"א, שאם קיבל עליו הבעל דין את עדותו של עד אחד, אם הוא עד כשר, מתקבלת עדותו כעדות גמורה, וחייב עליה קרבן שבועת

ודנו האחרונים, הרי בלי תביעת התובע להעיד, גם בדיני ממונות אין חיוב קרבן כי אין לו מצוה להעיד, ואם כן, בדיני נפשות, שאין בהם תובע, אין צורך למעט אותם מקרבן.

ועין באבי עזרי [הלכות עדות] שהמיעוט הוצרך כאשר תובע הנאשם מהעדים שיבואו ויעידוהו שאינו חייב מיתה, שאז הם חייבים להעיד מצד חובת עדות.

4. יש לדון, במקום שעדות של עד פסול מתקבלת אפילו לגבי ממון, האם יהיה העד

ומזה מוכח שהפסוק מדבר בעדים, לפי שדרך העולם להביא שני עדים, כי אין צורך ביותר משנים. אבל בעלי דינין, אם היו כמה בעלי דין, דרכם לבוא כולם לבית דין.

**ואם נפשך לומר פירכא על דברים אלו, יש לך ללמוד בגזירה שוה: נאמר כאן "שני" ונאמר להלן "שני" — מזה להלן בשני עדים אף כאן בשני עדים!**

והוינן בה: מאי "אם נפשך לומר"?

ומשנינן: וכי תימא, בתובע ונתבע קא משתעי קרא, שכל התובעים נחשבים כאחד וכל הנתבעים נחשבים אחד, וכולם ביחד נקראים "שני האנשים" — נאמר כאן שני ונאמר להלן שני, מזה להלן בעדים אף כאן בעדים!

תניא אידך: "ועמדו שני האנשים" — בעדים הכתוב מדבר! אתה אומר בעדים או אינו אלא בבעלי דינין? אמרת: וכי רק אנשים באין לדין ואילו נשים אין באות לדין? ואם נפשך לומר — נאמר כאן שני ונאמר להלן שני, מזה להלן בעדים אף כאן בעדים!

והוינן בה: מאי אם נפשך לומר?

ומשנינן: וכי תימא שהיות ואשה לאו אורחה לבוא לדין, משום "כל כבודה בת מלך פנימה", לכן מתאים לישנא דקרא "ועמדו האנשים" לבעלי הדינין. יש לך ללמוד מגזירה שוה: נאמר כאן שני ונאמר להלן שני — מזה להלן בעדים אף כאן בעדים!

תנו רבנן: "ועמדו שני האנשים" — מצוה

כשהוא אומר "אשר להם הריב", הרי בעלי דינין אמור. הא מה אני מקיים את תחילת הפסוק "ועמדו שני האנשים"? — בעדים הכתוב מדבר!

**ואם נפשך לומר פירכא על דברים אלו, הרי לך גזירה שוה, שאי אפשר לפרוך אותה:**

**נאמר כאן "שני האנשים", ונאמר להלן [לעיל מיניה], "על פי שני עדים יקום דבר". מזה להלן בעדים — אף כאן בעדים!**

והוינן בה: מאי "אם נפשך לומר"? מהי הפירכא שהיה ניתן לפרוך?

ומשנינן: וכי תימא, מדלא כתב רחמנא "ועמדו שני האנשים, ואשר להם הריב", אלא כתב "שני האנשים אשר להם הריב", הייתי אומר כי כוליה קרא בבעלי דינין משתעי [מדבר] —

לכן יש ללמוד ממה שנאמר כאן "שני", ונאמר להלן "שני", מזה להלן, בעדים, אף כאן בעדים. והיינו, על אף שלא נאמר בהאי קרא וי"ו החיבור ["ואשר להם הריב"] בכל זאת, יש לנו לקרוא אותו כך: ועמדו שני האנשים — העדים. וכמו כן יעמדו שני בעלי הדין, אשר להם הריב.

תניא אידך: "ועמדו שני האנשים" — בעדים הכתוב מדבר!

אתה אומר בעדים או אינו אלא בבעלי דינין?

אמרת: וכי רק שנים אנשים באים לדין ואילו שלשה אין באין לדין?

העדות, אך אם יקבל עליו עדות של עד פסול, על אף שהוא נאמן לממון [כיון שקיבל על עצמו

לבעלי דינין שיעמדו לפני הדיינים.

[ועל אף שדרשנו לעיל שפסוק זה מדבר בעדים, הרי אין הכוונה למעט את בעלי הדינים, אלא לרבות גם את העדים].

אמר רבי יהודה: שמעתי, שאם רצו הדיינים להושיב את שניהם — מושיבין; איזהו האסור לשבת? — שלא יהא אחד מבעלי הדין יושב ואחד עומד. אחד מדבר כל צרכו ואחד אומר לו הדיין: קצר דברך!

דבר אחר: "בצדק תשפוט עמיתך" — הוי דן את הברך לכף זכות. והיינו, שאין הפסוק מדבר בבעלי דין הבאים לפני הדיין, אלא הוא הדרכה, למי שרואה את חברו עושה דבר מה שאפשר להעריכו כעבירה ואפשר להעריכו כמעשה זכות, שעליו להכריע את הספק ולדונו לצד זכות, ולא לחושדו במעשה עבירה.

תני רב יוסף: "בצדק תשפוט עמיתך", 'עמיתך' משמעו 'עם שאתך'. מי שאיתך בתורה ובמצוות — השתדל לדונו יפה! ולקמן מבואר שאם יש לדיין דון כמה דינים עליו לדון את דינו של תלמיד חכם בתחילה, כי יש לו זכות קדימה.

[ומביאה הגמרא מעשה שבו הקדימו את דינו של תלמיד חכם]:

רב עולא בריה דרב עילאי הוה ליה דינא קמיה דרב נחמן.

שלה ליה רב יוסף לרב נחמן להודיעו: עולא — חברנו, עמית בתורה ובמצוות!

אמר רב נחמן ותמה: למאי שלח לי רב יוסף הודעה שכזאת? וכי כוונתו לחנופי ליה, שישא חן בעיני?

הדר אמר רב נחמן, כנראה שכוונתו של רב יוסף היתה להודיעני זאת, כדי למישרא בתיגרית. להקדים לדון את דינו לפני דינים אחרים, בזכות היותו תלמיד חכם.

אי נמי, כוונתו של רב יוסף היתה למקרה ל-ב של שודא דדייני, שהדיין צריך להכריע לפי ראות עיניו למי לתת, משום שהדבר אינו יכול להיות מוכרע לפי הדין [וכגון: מי שצווה את נכסיו לאדם בשם מסוים, ובאו שני אנשים בעלי אותו השם, ואי אפשר להכריע מי הוא הזוכה. ואז מכריע הדיין כראות עיניו]. ולפיכך הודיעו רב יוסף שעולא ראוי לקבל, בהיותו חכם וצדיק.

אמר עולא: מחלוקת רבי יהודה וחכמים אם חייבים בעלי הדין לעמוד לפני הדיינים, היא רק בבעלי דינין. אבל בעדים, דברי הכל — בעמידה! דכתיב "ועמדו שני האנשים".

התחייבות הבעל דין לנהוג לפי עדות העד האחד.

אבל במקום שעד אחד נאמן מן התורה, כגון במיתת הבעל ובעדות על סוטה שנטמאה, שעליו אמרו שהוא נאמן כשניים, הרי הוא חייב בקרבן שבועת העדות, אם הוא עד כשר.

את עדותו], הוא יהיה פטור מקרבן שבועת העדות, כיון שהוא אינו עד, אלא נאמן בלבד!

אך הביא רע"א את דברי הר"ן בשם הירושלמי, שגם אם קיבל עליו עד אחד כשר אין בו חיוב שבועת העדות, וביאר, שהטעם הוא מחמת שקבלת הבעל דין אינה נותנת תוקף לעדות העד האחר בתורת עדות, אלא היא רק